

I L I A D I S

- 244 Tendere ad Æneam . Veteres hic corde sub alto
 405 In Priamum versatque iras , volvitque , fovetque
 Quod sese eximumque armis , opibusque potentem
 Trojugenas inter nullo dignatur honore .
 Tum sic Deiphobus : Siqua est tibi cura tuorum
 Dux Anchisiade , nunc hasta , & viribus usus .
 410 Alcathous jacet , Idomenei cuspide cæsus ,
 Qui te olim puerum tectis innutriit altis .
 Sic fatur , movitque animum , simul evolat hostem
 Magnanimum contra infrendens , nec Gnossius heros
 Obriguitve puer veluti , fugitve ruentem ;
 415 Sed stetit adversum , densis ceu saltibus olim
 Trux aper instantemque canum , turbamque virorum
 Intrepidus manet expectans , & inhorruit armos .
 Ardescunt oculi flammis , acuitque recurvos
 Ore fremens denteis venientum in tela paratus ,
 420 Ac medias ruere in turbas , sic restitit heros
 Pugnacem Æneam contra , sociosque vocabat
 Ascalaphum spectans , Aphareaque , Deipyrumque ,
 Merionemque , atque Antilochum Mavortis alumnos :
 Huc , socii , huc conferte manum , ac succurrite soli .
 425 Æneas Anchisiades venit obvius armis
 Dardanos inter præstans , & flore juventæ ,
 (Optima quæ bello laus est) vegetusque , valensque .
 O mihi si par his animis contingeret ætas !
 Confestim decus eximum ferremve , daremve .
 430 Sic inquit , parentque duces , steteruntque propinquai
 Una omnes , humerisque nitentia scuta reclinant .
 At parte ex alia Paridem , sociumque per agros
 Deiphobum vocat Æneas , & Agenora magnum .
 Agmina pone ruunt , bibituræ ut Sole sub alto

V. 404. *Veteres hic corde sub alto.* Hinc est quod aliqui existimant , Æneam odio in Priamum patriæ fuisse proditorem , & Græcos in urbem introduxisse , quapropter ab ipsis liber abire permisso sit , sicut & Antenor , de quo infra .

L I B E R XIII.

- 245 435 A pastu reduces tendunt ad stagna capellæ :
 Dux gregis ipse aries præit , exultatque tuendo
 Pastor , non secus Æneæ turmasque , virosque
 Spectanti tacitum pertant gaudia pectus .
 De Alchathoo at gemini longis hastilibus ardent
 440 Concertare duces : gradientum pectora circum
 Thoraces resonant nitidi , stant viribus æquis
 Præstantes hinc inde viri , par nobile bello
 Æneas , atque Idomeneus , seseque vicissim
 Ferro ardent petere , & mortem pro laude pacisci .
 445 Æneæ primum stridens volat hasta per auras ,
 At modico Idomeneus flexu frustratur euntem .
 Illa volans longe telluri immergitur altæ .
 Ænomaum Idomeneus ventrem percussit ad imum ,
 Perque cavum rumpit thoracem : & viscera cuspis
 450 Intima rimatur , jacet ille , & sanguine largo
 Permixtam palma prensat moribundus arenam .
 Idomeneus ferrum gelido de corpore traxit ;
 Non tamen arma humeris trahere est potis , undique telis
 Urgebatur enim , nec jam vestigia cursu
 455 Firma pedum satis , ut rapido vel longius hastam
 Emissam petere , hostilem aut vitare volantem
 In pugna posset , stabili in certamine ductor
 Propterea melior , rapidis quam fidere plantis .
 Illum autem lentis gradientem passibus , hasta
 460 Deiphobus petit , illa virum diversa fefellit ,
 Ascalaphum tamen ingenti transverberat ictu
 Marte satum , flavaque trementem extendit arena .
 Nec gnatum cecidisse pater de vertice Olympi
 Audierat , Jovis imperiis ubi magna Deorum
 465 Turba procul Phrygio ab campo , pugnaque sedebat .

V. 454. *Nec jam vestigia.* Maturior quippe jam Idomeneus , & senectuti , quam juvente affinior . Stabile autem certamen hic dictum , quod stataria Pugna dicebatur a Latinis ubi collato utrinque pede decertatur .

I L I A D I S

246

- Interea Ascalaphum propter pugna aspera surgit.
 Deiphobus galeam capiti detraxerat æream,
 Meriones telo cædit stridente lacertum,
 Demisitque manu galeam, pulsa ære sonoro
 470 Insonuit tellus; at cursu concitus heros
 Meriones traxitque hastam, retroque recessit.
 Deiphobum strepitu, tristique ab cæde Polytēs
 Complexum rapit effusis hinc inde lacertis,
 Perventum donec bijuges qua auriga comanteis
 475 Conflictu procul horrisono, currusque tenebat
 Ære renidenteis varios, qui ad mœnia ferrent
 Mōrentem, & multo turpantem sanguine sedeis.
 Crudescit Mavors, ingens ferit æthera clamor.
 Eneas Apharea Caletoridem ferit hasta
 480 Ad jugulum, caput adversa de parte pependit,
 Tum galea excussa, & clypeus, tenebrosaque circum
 Mors affusa oculos: vertentem terga Thoonem
 Antilochus premit insiliens, venamque recidit.
 Perpetuum quæ per dorsum ab cervice recurrit.
 485 Hanc penitus ferro secuit, jacuitque supinus
 Ad socios geminas tendens in pulvere palmas.
 Nestorides humeris fulgentia detrahit arma
 Huc circumspectans, atque illuc, undique Teucri
 Missilibus clypeum ingentem pulsantque, petuntque
 490 Nestoream sed enim sobolem Neptunia servat
 Incolumem cura ab furiis, telisque minantum.
 Ille manus qua sæpe virum densissima suetus
 Propterea ruere in martem, nec longa quiescit
 Hasta manu, hic illuc sed enim jactata recursat,
 495 Et prope, vel procul ardebat turbare phalanges.
 Cominus ast Adamas meditanti talia, ferrum
 Asiades clypeum ad medium magno impete librat.
 Glaucicomus vireis jaculo Neptunus ademit.

V. 498. *Glaucicomus*. Ita dictus Neptunus ab colore marinæ
 aquæ subviridi, qui & Venetus color, & Thalassinus dici solet.

L I B E R XIII.

247

- Pars velut usta sudes clypei de umbone pependit,
 500 Pars avulsa procul sonuit, turbamque suorum
 Asiades trepidus petit; illum proximus urget
 Meriones telum intorquens, atque inguina supra,
 Qua gravior plaga est miseris mortalibus, hastam
 Incutit. In terram lapsu ferrum ille sequutus
 505 Palpitat horrendum, quantum de montibus altis
 Contortis taurus vinclis immugit, agrestum
 Quem manus invitum trahit, atque immane furentem.
 Non secus (haud tamen ille diu) spiratque, tremisque
 Asiades Adamas, donec de corpore telum
 510 Meriones trahit, atque oculos nox dura recludit.
 Deipyrum petit hinc Helenus prope tempus, & ense
 Threicio, ingenti galeam perrumpit ahenam.
 Illa excussa cadit, pedibusque hinc inde volutam
 Pugnantum quisquam juvenum ab tellure levavit.
 515 Illius at longo clauduntur lumina somno.
 Infremtit hæc procul adspectans Menelaus Atrides,
 Ingeminansque minas, longumque hostile coruscans
 Priamidem contra graditur, nec seignior ille
 Protinus incurvosque arcus, telumque tedendit.
 520 Convenere pares, hasta hic bonus, ille sagitta,
 Atque Helenus prior ad pectus percussit Atridæ
 Loricam intextam squammis; fatalis arundo
 Ære repulsa procul resilit, ceu forte per agros
 Agricola in plana fruges quum ventilat area,
 525 Desiliunt cicera, & nigrarum grana fabarum
 Impulsuque virum, ac ventorum turbine longe,
 Haud secus Atridæ nitido ab thorace repulsum
 Desiliit telum inde procul; Menelaus ad auras
 Deinde hastam jacit, atque manum transverberat ictu
 530 Qua teretes arcus Helenus, nervumque tenebat,
 Affixitque arcum dextræ: jaculo ille refixo,
 Suspensamque manum quatiens se proripit inde;
 Telum olli infixum propter devulsi Agenor,
 Et circumposita ligavit vulnera lana.

M 4

I L I A D I S

248
 535 Stant circum famuli , & vittas , succosque ministrant .
 Atridem hinc contra sese Pisander agebat ,
 Abs te quem lætho celeri , Menelae , domandum
 Numina ducebant , & inevitabile fatum .
 Ut prope constiterant , Atridæ fraxinus auras
 540 Verberat aversa incassum ; Pisander Attidæ
 Percussit clypeum ingentem ; sed ferrea cuspis
 Deficit , atque alto cedit lassata metallo .
 Contractumque hostile cadit , neque segnior heros ,
 Nam sperata animos dederat victoria magnos ,
 545 Sub clypeo parat æratam , pulchramque bipennem ,
 Cui longum ex olea lignum , sciteque politum
 Inseritur manui , galeæque extrema comantis ,
 Atridæ & summam concussit vertice cristam .
 Vagina at , magnum Menelaus liberat ensem ,
 550 Et nasum super extremum , mediaque ruentem
 Fronte ferit , crepuere ossa , immistique cruore
 In terram cecidere oculi , tum corpore toto
 Lapsum , atque exanimem lævo pede calcat Atrides ,
 Exuit atque armis , tumidoque hæc gutture jactat :
 555 Sic demum Argolicis ratibus , castrisque relictis ,
 Ibitis hinc , pugnæ finis cui nulla , nec ullus
 Fœderis infracti metus est , aut ulla Deorum
 Relligio , genus invisum , tectum hospitis ausi ,
 Sanctaque connubia , & thalamos violare pudicos ,
 560 Haud veriti ultriceisque iras , fulmenque Tonantis ,
 Laomedontiadæ Priami , qui regna , lareisque
 Propterea ruet in cineres : nunc urere flammis
 Argolicam classem , & Danaum vastare paratis
 Murosque , & gentem ; sed non laus inclyta Teucros
 565 Jlla manet : sclera infandas vos morte luetis .
 Jupiter omnipotens hominum genus , & genus omne
 Cœlicolum qui consilio , ac virtute potenti
 Eveheris super , huic , pater , indulgesque , favesque
 Perjuro generi ? At reliquis mortalibus omnium
 570 Est rerum modus ; est limes præfixus amori .

L I B E R XIII.

249
 Et somno quandoque animus satiatur , & escis
 Dulcibus , aut molli cantu blandisve choreis ,
 Est melior quorum , & satiari grata cupido .
 Troibus at pugnæ , & belli insatiabilis ardor .
 575 Sic ait , & famulis conspersa cruento recenti
 Arma viri portanda dabat , primisque maniplis
 Miscetur rursum . Auratis hic obvius armis
 Forte Pylæmeneo Harpalion satus æquore venit ;
 Quem secum pater haud iterum sua regna , lareisque
 580 Visurum patrios , Trojana in bella ferebat .
 Cominus hic medium clypeum percussit Atridæ ;
 Tegmina sed validas fregerunt ærea vireis .
 Ille gradum retro actutum , fidasque suorum
 In turmas tulit hoc trepidam , atque hoc lumina volvens .
 585 Meriones volucri vertentem terga sagitta
 Percussit clunem ad dextrum : delapsaque cuspis
 Osse sub extremo adversas penetravit in oras ,
 Vesicam propter : tum corpore labitur ægro ,
 Charorumque manus inter , ceu vermis arena .
 590 Volvitur in densa moriens , & sanguine largo
 Tingit humumi . Curru impositum dein moenia versus
 Paphlagones gemitu ingenti , lacrimisque ferebant .
 It genitor juxta , & fletu simul irrigat ora .
 Nec juvenem quisquam sociorum ulciscier audet ;
 595 At sortem infandam miseri indignatus amici
 Priamides Paris , exceptum namque ædibus altis
 Junxerat hospitio , telum contorsit ab arcu .
 Forte aderat procul Euchenor , Polyidia proles ,
 Strenuus , ac dives , cui patria tecta Corinthi ,
 600 Haud fati ille quidem ignarus , sortisque futuræ .
 Namque senex genitor Phœbo charissimus augur

V. 593. *It genitor juxta . Nodus intricatissimus , in quo dissolendo frustra Homeri Scholiastes insudarunt . Nam Harpalionis hujus pater Pylemeneus ductor Paphlagonum supra lib. 5. v. 498. Menelai ferro occidisse memoratur . Ergo bonus hic dormitavit Homerus .*

Sæpe illum aut patriis moriturum sedibus olim
Correptum morbo , aut pugnantem Pergama circum
Trojogenum dextra cecinit , ferroque domandum .
605 Propterera studio ingenti simul ille ruinam
Vitabat Grajum , & tristis contagia febris .
Olli autem qua maxillæ committitur auris ,
Cuspis it , atque animam gelido de corpore solvit .
Actutum dura clauduntur lumina nocte .
610 Sic velut ignis edax , sævit Mars ferreus agris .
Ignarus rerum interea , cladisque suorum
Priamides procul inde Jovi dilectus agebat ,
Perstabatque Hector , Danaum qua mœnia primum
Ruperat , & nitido fulgentiæ ære catervas .
615 Et Troes muros repulissent forte sub altos ,
Taleis Grajugenis animos dabat æquoris alti
Rector ope , & tantis urgebat vocibus alas
Ajacis propter naveis , & Protesilai
Litus ad extremum , qua murus humillimus exstat ,
620 Maximi ubi ardescitque virum , & conflictus equorum ,
Illic Bœoti , & Locri , Phtiique , & Epei ,
Jaones & longis accincti vestibus acri
Certabant studio ab ratibus depellere Teucros :
Nec tamen inde procul , flammæ crepitantis ad instar
625 Vertere Priamidem poterant . Prima agmina agebant
Cecropide , prærerat Petei de stirpe Menestheus ,
Una ingens Phydas graditur , Stichiusque , Biasque .
Amphion , Draciusque truceis per gramina Epeos ,
Phylidesque Meges ducunt , Phtiasque catervas ,
630 Robora lecta , Medonque , Menepolemusque regebant .
Ajacisque Medon frater patre natus Oileo
Concessis non ille thoris , Phylacemque colebat
Ab patria procul urbe novercæ Eriopidis ira ,
Cui fratrem juvenis ferro obtruncaverat olim .
635 Alter Phylacidæ Iphicli de sanguine cretus .
Hi Phtias armati acies longo ordine ducunt ,
Obsistuntque rateis juxta , nec gnatus Oileo

Ajax Ajace ab magno divellitur unquam .
Atque boves veluti per culta novalia bini
640 Viribus obnixi paribus compactile aratum
Cum stridore trahunt multo , tum cornibus imis
Sudor it , oblongumque jugum vix distinet ambos ;
Jugeraque ingenti proscindunt pinguis sulco ,
Haud secus Ajaces conjuncto robore pugnat .
645 At Telamoniadem socii comitantur in armis ,
Qui fessum , & clypei sudantem pondere magno
Objectu laterum , ac dextra quandoque levabant ;
Non & Oiliadi tamen acri in Marte sodales
Adstabant Locri , stabili consistere pugna .
650 Haud illi soliti , nec enim galeasve comanteis ;
Fraxineamque hastam , aut clypeos gestare rotundos
Mos in bella viris , sed nervo arcuque sonanti
Pennatisque hostilem aciem turbare sagittis
Duntaxat soliti : ergo alii fulgentibus armis
655 Troibus obstabant primi , pugnamque ciebant .
Pone latent Locri , & telorum grandine densa
Conturbant , urgentque Phryges , tum Pergama cursu
Mirati Grajorum animos , murosque petissent ,
Hic nisi Polydamas : Nunquamne audire monenteis
660 Priamide , patiere ? Deum tibi munere magno
Viresque , atque ingens concessum in prælia robur .
Consilione etiam , & prudenti excellere mente
Ipse voles ? Non uni hominum simul omnia Divi
Concessere unquam . Est aliis Mavortia virtus ,
665 Ars cytharæ , cantusque alii , mollisque choreæ
Consilium est alii , mensque indita pectore prudens ;
Quo donum utilius nullum mortalibus æquo
Ab Jove concessum : regna ille , urbeisque disertis
Sæpe regit dictis , augetque , auctasque tuetur .
670 Ergo lubens quæ visa mihi haud temnenda profabor ;
Cingeris ecce unus bell'i flagrante corona ;
At murum quicumque intra irrupere tuorum ,
Secessere alii campis , alii æquora propter

Palantes, pauci numero obluctantur iniquo.
 675 Tu gressus retro proceres huc coge frequenteis,
 Auditis, quid opus factu ut decernere possis,
 Seu ferro, & flamma curvas invadere puppeis
 Auspicibus Diis, incolumes seu tendere in urbem.
 Namque hesterna equidem vereor, ne debita Graii
 680 Troibus exsolvant: pugnæ insatiabilis altas
 Vir manet ad naveis, nullo quem pellere nisu
 Hinc nos posse reor. Dixit, nec maximus Hector
 Suadentem sprevit, telluremque axe relicto
 Cum saltu petit actutum, sicque ore profatur:
 685 Pantho gnate, ducum primorum huc robora coge.
 Ipse illac pugnæ interero, rursumque revertar,
 Quum dederim mandata viris. Sic fatus abivit
 Aerio adsimilis monti, densasque suorum
 Per turmas volat, & sociorum transilit alas
 690 Vociferans. Olli accelerant, & jussa facessunt,
 Conveniuntque ad Panthoidem. Deinde advolat heros,
 Deiphobumque Priamidem, atque Helenum, atque
 Adamanta
 Asiadem, Hyrtacidemque vocans prima agmina cursat.
 Horum autem quosdam Cocytii cruda sub undas
 695 Abstulerant fata, aut Trojæ jam tecta tenebant
 Grajugenum dextra domitos, plagaque dolenteis.
 Forte Helenæ vir pulchricornæ Paris inde maniplos
 Ad lœvam urgebat dictis, pugnamque ciebat,
 Quem dux intuitus verbis castigat amaris:
 700 Infelix, forma tantum spectande decora,
 Quo tibi Rexve Helenus Priami de sanguine natus,
 Deiphobusque, Adamasque ingens, atque Asius heros
 Hyrtacides, atque Othryoneus? Nunc culmine ab alto
 Troja ruit, meritisque lues sclera impia pœnis.
 705 Sic Hector, Paris hæc contra: Nil tale merentem
 Corripis, atque alias potui succumbere culpæ;
 Nec tamen imbellem prorsus me lucis in oras
 Alma parens fudit, nuncque ex quo in prælia duxti

Teucrorum, sociasque acies, non destiti Achivos
 710 Sustentare manu, ac densis turbare sagittis.
 Quos quæris proceres sors abstulit aspera Martis
 Deiphobusque, Helenusque urbem, percussus uterque
 Atque altam petiere arcem: fata ultima Divum
 Depulit ipse pater: Tu, qua lubet, æquore toto
 715 Ire jube, promptisque animis, lætique sequemur.
 Nec, reor, in me virtutem tute ipse requiras.
 Quantum, inquam, vires aderunt, nam tendere nulli
 Fas ultra, audaci quanquam, Martisque perito.
 Sic fatus magni tetigit præcordia fratribus,
 720 Quaque ardet Mavors pugnæ se immiscuit acri
 Cebriōnem circum, atque insignem Polydamantam,
 Phalcemque, Orthæumque, paremque Deo Polypætem
 Palmynque, Ascaniumque, Morin genus Hypotionis
 Qui Ascania ex pingui nuper socia armæ ferentes
 725 Trojam adventarant: juvenes tunc Jupiter atram
 Impulit in pugnam cædeis, atque arma frementeis.
 Ibantque ut rapidus ventorum ex æthere turbo.
 Quem tonitru pater horrisono dedit ire per agros,
 Immanique procul fervent maria alta tumultu,
 730 Ac tumidi spumante salo per cœrula fluctus
 Albescunt, aliisque alios ad litora trundunt.
 Sic Teucrum confertæ acies longo ordine campis
 Procedunt, aliasque aliæ rutilo ære micantes
 Ductores circum lectos urgentque, premuntque.
 735 Priamides præit, ac densis de pellibus Hector
 Anteferens clypeum graditur, membra ardua Marti,
 Oraque persimilis, fulgens cava tempora circum
 Quassatur galea alta, pedemque huc tentat, & illuc
 Per densas Grajorum acies inferre comantum.
 740 Protectus magno clypei septemplicis orbe,
 Quem longe antevolans Ajax sic voce lacessit:
 O bone, quid Grajum cursans procul agmina terres?
 Huc propera, hand etenim belli ignarosque, rudeisque
 Invenies: Jovis ira acies affligit Achivas;

- 745 Sed non quæ tibi cumque animus promiserat audax,
Ille dabit, Grajum aut cernes flagrare carinas.
Longe etenim prius Argolicis Troja eruta dextris,
Atqua eversa cadet, tibi jam postrema minatur
Illa dies, quando geminas ad sidera palmas
750 Extolles, Patremque Jovem, Divosque precatus
Accipitre ut rapido, & rapidis velocius Euris
Te bijuges referant Trojana in tecta comantes.
Talia jactanti dextrorum apparuit æthra
Altivolans aquila: Argivum plebs omne tanto
755 Arrectis clamant animis, sicque incipit Hector:
Ajax, quid frustra hæc jactas verba irrita ventis?
Sic etenim Jovis æthereo de semine cretum
Me Juno in pulchras fudisset luminis auras,
Et Pallas colerer veluti, aut Thymbraeus Apollo,
760 Lux isthæc feret ut generi mala plurima Grajum,
In primisque tibi, si me exspectare ruenter
Sustineas, validamque hastam, quæ cuspide dura
Pectora perrumpat, canibus data præda, ferisque
Ut jaceas naveis ferro prostratus ad' altas.
765 Sic fatus præit, immenso clamore sequuntur
Pone Phrygum turmæ, Grajum simul agmina toto
Inclamat campo, Teucrosque adversa ruenteis
Intrepidi exspectant, saxosaque litora longe,
Idæumque jugum, & cœlum circumtonat ingens.

LIBER DECIMUSQUARTUS

ARGUMENTUM.

Agamemnon secum assumptis vulneratis ducibus, ac Nestore in prælium exit Neptuno auxiliante. Juno per fraudem cesto a Venere accepto in sui amorem rapit, & Somno inducto sopit Jovem. Interea Neptuno opitulante magna fit Trojanorum cœdes. Ajax Telamonius saxo Hectorem percutit. Intererunt Archilochus, atque Acamas. Ajax etiam Oiliades strenuissime ad naves pugnat.

- Estoris interea pervenit clamor ad aureis
Ut Læna procul libabat pocula Bacho.
Tum comiti: Quid rerum? inquit, magis un-
dique murmur (Lyxum
Pugnantum augescit juvenum: Tu hic dulce
5 Interea bibe, dum succos Hecameda salubreis
Pulchra parat, nigrum ac tepida tabum abluit unda:
Exploratum ibo speculam festinus ad altam.
Sic fatus gnati clypeum Thrasymedis ahenum
Corripuit senior, tulerat namque ille paternum,
10 Corripit & ferro præfixum hastile corusco.
Limine vix gressum extulerat, simul agmina cernit
Grajugenum trepidare fuga, premere undique Teucros,
Et murum cecidisse altum: stetit anxius heros,
Ventorumque velut quondam impendente procella
15 Nigrescit pelagus primum, & tacita æstuat nuda,
Nondum certus agit demissus ab æthere fatus,
Necdum huc, necdum illuc tumidum devolvitur æquor.

V. 14. Ventorumque velut. Maris sensim intumescentis compara-
tione usus est Virgilius in 7, quem locum inter eos numerat Macro-
bius, ubi Virgilius Græci Vatis majestatem non est assequutus.